

10 De vorm van woorden

Lettergrepen

Woorden bestaan uit een of meer lettergrepen. Een lettergreep bestaat uit letters die bij elkaar horen. Je spreekt ze in één keer uit. In plaats van lettergreep wordt ook wel van klankvoet gesproken.

aantal lettergrepen

1	deur, bal, kast, fiets, schreeuw
2	rij-den, mu-ren, ka-mer, lo-pen
3	be-rei-den, be-re-goed, ta-fel-tje
4	bij-zon-de-re, cho-co-la-de
5	on-der-ste-bo-ven, on-ge-lo-fe-lijk

27 Zet de woorden in de goede kolom.

aantal lettergrepen		
...	...	...

kabouter • huisje • maart • boterham • vlinder • liefde • fluit • boompje • regenjas • brievenbus • september • zwembad • gedoe • juni • zaterdag • korst • gitaar • stem • ziekenhuis • vrede • twee • vroeger • apenkooi • prijs • spreken • geld • keuken • vork • sleutel • tafelpoot • schoot • lepel • kinderstoel • bord • beker • zandbak • driewieler

28 Zoek de juiste lettergrepen bij elkaar en maak de woorden heel.

a	ko	ding	i	pa	te
b	lo	ning	j	bloem	leis
c	kle	ling	k	trui	pje
d	pa	ting	l	len	tje
e	to	te	m	maan	gel
f	aar	neel	n	vo	vis
g	ka	de	o	per	zik
h	tan	ter	p	wal	dag

29 Splits de woorden in lettergrepen. Zet een streepje tussen de lettergrepen.

hamer	ha-mer	avond	genoeg	vliegtuig	voetstap
moeder		bezoek	morgen	auto	beter
vierkant		varken	deken	aardbei	agent
voeten		aantal	piraat	wortel	potlood
komen		foto	rolschaats	honing	verder
tegen		laten	over	kralen	armband

30 Splits de woorden in lettergrepen. Zet een streepje tussen de lettergrepen.

zangvogel	zang – vo – gel	olifant	grootmoeder	eindeloos	leugenaar
binnendoor		hagedis	paraplu	schilderij	vervelend
kanarie		evenaar	donderdag	versturen	sneltreinvaart
tovenaar		envelop	boekenplank	avontuur	geloven
ratelen		overval	andijvie	gisteren	telefoon

31 Zet de lettergrepen weer in de goede volgorde.

goed – speel – paard	te – ning – ke	dag – jaar – ver	de – boer – rij
naar – ste – kun	te – rik – stou	lo – be – ning	kwar – speel – tier
len – ke – ge	blik – o – gen	een – ie – der	tie – kan – va
ter – ui – ste	ter – be – schap	se – laar – met	pu – ter – com

32 Zet de woorden in de goede kolom.

aantal lettergrepen		
drie	vier	vijf

verzekering • autosnelweg • omkeren • ratjetoe • bestelpagina •
 avontuurlijk • luisteren • boomkwekerij • politicus • tevreden •
 liefdeloos • ingetogen • verzorging • februari • bekentenis •
 afschuwelijk • mogelijkheid • paardrijles • onruststoker • waterkoker •
 voetbalstadion • bruidegom • burenruzie • zakelijk • stopcontact •
 klarinet • afwasteiltje • missverkiezing • talentenjacht •
 keukenkastdeurtje • bladzijde

Open of gesloten lettergrepen

Een open lettergreep eindigt op een klinker. Een gesloten lettergreep eindigt op een medeklinker.

Eerste lettergreep open: ko-ken, sla-pen, ka-per

Eerste lettergreep gesloten: dor-stig, hok-je, kas-ten

33 Zet de lettergrepen van elk woord in de goede kolom.

open	gesloten
gla	zen

glazen • blokhut • brieven • later • telkens • toren • rotsen • verzoek • donker
 eindeloos • wandelen • bevelen • belangrijk • tribune • kwaliteit • lieveling
 fietsenmaker • overtreding • eventueel • gelegenheid • gemeentehuis
 wereldkampioen • organiseren • triomfantelijk • speelgoedwinkelier

Bij woorden met een dubbele medeklinker na een korte klinker zoals *kapper*, *dobber* is de eerste lettergreep gesloten; de klinker moet kort worden uitgesproken. De eerste medeklinker hoort bij de eerste lettergreep en de tweede medeklinker bij de tweede lettergreep (*kap-per*, *dob-ber*).

In dit soort gevallen is de verdeling in *klankvoeten* *ka-(p)per* en *do-(b)ber*. Er is dus een verschil. Dat komt omdat je bij klankvoeten uitgaat van de uitspraak en bij lettergrepen van de spelling.

34 Splits de woorden in lettergrepen. Zet een streepje tussen de lettergrepen.

a bakker	bak - ker	f teller	k vulling	p trimmen	u tobbe
b klepper		g letter	l flessen	q fokker	v bessen
c ridder		h zakken	m remmen	r slimmer	w treffen
d vallen		i ladder	n kennen	s mollig	x pappa
e schoppen		j kudde	o vertellen	t leggen	y warrig

Lettergreepgrenzen

Meestal kun je horen waar de grens tussen twee lettergrepen valt. Voor gevallen waarbij dat lastiger is, zijn er regels.

Bij samenstellingen is de grens tussen de samenstellende woorden ook de lettergreepgrens: *tafel-kleed*.

35 Splits in lettergrepen.

a deurknop	d stoelpoot	g ijslolly
b postzak	e jaszak	h schoenveter
c fietsbel	f haarspeld	i brodtrommel

Eén medeklinker gaat naar de volgende lettergreep: *ge-ba-zel*. Bij twee medeklinkers valt de grens tussen beide letters in: *bon-dig*, tenzij de uitspraak van de eerste lettergreep dan verandert, dus *pi-stool* en niet *pis-tool*. Bij meer dan twee medeklinkers, gaan er zo veel mogelijk naar de volgende lettergreep. Maar een lettergreep begint nooit met meer medeklinkers dan er aan het begin van een woord kunnen staan. De rest van de medeklinkers hoort bij de voorgaande lettergreep: *amb-tenaar*.

36 Splits in lettergrepen.

a zebra	g symptoom
b dompteur	h katrol
c reglement	i diploma
d probleem	j neutraal
e reclame	k erwten
f publiek	l rekrut

Ook bij *ng* en *nk* ligt de grens tussen beide letters in: *van-gen*, *an-ker*. Uitzondering: *Frank-rijk* en *konink-rijk*.

37 Splits in lettergrepen.

a angel	c donker	e janken
b dwingen	d schenken	f klungel

ch, th en kw worden beschouwd als één medeklinker en gaan in z'n geheel naar de volgende lettergreep: la-chen, me-thode.

38 Splits in lettergrepen.

a bochel	c goochem	e lachebek
b lichaam	d relikwie	f apathie

Bij st en sp (zonder andere medeklinkers erbij), ligt de grens na de s: mees-ter, res-pect. Als het grondwoord eindigt op een medeklinker plus -st (angst, oogst, tekst) en je maakt een afleiding, dan gaat de st mee naar de volgende lettergreep: ang-stig, oog-sten, tek-sten.

39 Splits in lettergrepen.

a barsten	f kwispelen	k lastig
b herfstig	g ekster	l respijt
c rustiek	h restaurant	m holster
d gespen	i borstel	n inkomsten
e kasteel	j ernstig	o minister

Bij meerklanken die eindigen op een -w, gaat de w naar de volgende lettergreep: kau-wen, leeu-wen.

40 Splits in lettergrepen.

a klauwen	c flauwekul	e vernieuwen
b kieuwen	d middeleeuwen	f trouwen

41 Splits de woorden in lettergrepen. Zet een streepje tussen de lettergrepen.

a dorstig	f rusteloos	k toekomstig	p verstandig	u belangstelling
b huwelijk	g ekster	l verbouwen	q planken	v wespen
c kansloos	h ontvangsten	m belasting	r klinker	w geeuwen
d dringen	i kuchen	n bankier	s kachel	x koninklijk
e zelfstandig	j pesterij	o duwen	t plechtig	y bedenken

Samenstellingen
42 Vorm met een woord uit de eerste kolom en een woord uit de tweede kolom een nieuw woord.

a	deur	bak	b	blind	kast	c	klas	huis
	fiets	poot		koel	taak		even	lokaal
	glas	knop		week	band		snel	tocht
	kast	deur		arm	doek		kruis	weg
	voet	bel		doel	ster		wacht	wicht
	tafel	pad		film	punt		stad	woord

43 Vorm met een woord uit de eerste kolom, een woord uit de tweede kolom en een woord uit de derde kolom een nieuw woord.

a	boeren	bal	raadsel	b	brand	geleide	crème
	brom	jongens	ijs		vijf	kracht	auto
	derde	kaas	land		water	brand	hotel
	huis	wereld	pot		blinden	druk	chauffeur
	pinda	werk	schoen		zonne	wagen	pistool
	voet	woord	verzekering		vracht	sterren	centrale
	kruis	fiets	vrij		lucht	weer	hond

Soms moet je één of twee *tussenletters* gebruiken, meestal *en* of *s*.

koek + pan > koekenpan, dorp + feest > dorpsfeest

Je krijgt alleen een *-e* (zonder *n*):

- als het eerste woord een meervoud
op *-s* heeft (of als allebei kan: op *-en* én *-s*): aspergesoep, secondewijzer.
- bij samenstellingen met *zon* en *maan*: zonnestelsel.
- bij bijvoegelijke naamwoorden als het eerste deel een versterking is van het tweede deel: apetrots, boordevol.

44 Maak een nieuw woord en zet de juiste tussenletters.

a	boek + plank	b	stad + park	c	reus + leuk
	kat + bak		geluid + hinder		zon + straal
	krant + kop		leven + adem		maan + schijn
	pan + koek		liefde + verdriet		beer + sterk
	bes + sap		groep + foto		steek + blind
	hond + hok		dame + tas		zon + bank
	fiets + maker		mening + verschil		
	klomp + dans		groente + soep		

45 Maak een nieuw woord en zet de juiste tussenletters.

a	kat + kwaad	b	station + plein	c	roos + struik
	lamp + kap		ver + kijker		muis + val
	stoel + dans		pad + stoel		leeuw + koning
	vrijheid + beeld		tovenaar + kunst		rover + nest
	meisje + naam		zwijn + stal		gemeente + huis

— Samenstellingen —

Je moet een *koppelteken* (streepje) schrijven als:

- het gaat om een combinatie met een afkorting, cijfer of symbool:
IQ-test, 12-jarige, €-teken.
- er klinkers zouden botsen die met elkaar anders één klank zouden vormen:
diploma-uitreiking.
- twee woorden bij elkaar horen en het eerste deel iets zegt over het tweede deel:
chef-kok.
- het gaat om een combinatie met *niet, non, oud, ex*:
ex-gevangene, oud-minister.

46 Deze samenstellingen schrijf je met een streepje. Zoek de delen bij elkaar en schrijf ze correct op.

a	leerling	burgemeester	b	tv	missie
	niet	directeur		wc	2000
	minister	notaris		top	as
	ex	president		VN	bestand
	proces	rokers		65+	programma
	kandidaat	verbaal		y	n
	oud	generaal		jpeg	toestel
	adjunct	verpleegkundige		tussen	kaart
	secretaris	vrouw		CDA	bril

Samenkoppelingen

Samenkoppelingen zijn groepen woorden die een vaste combinatie zijn geworden. Je schrijft ze met een streepje ertussen.

twee-onder-een-kap, staakt-het-vuren, vergeet-mij-niet.

47 Hieronder staan 14 samen koppelingen aan elkaar. Haal ze los en zet de streepjes op de goede plaats.

diefjemetverloskruidjeroermijnietlaagbijdegrondsglasinlood
 nekaannekkatenmuisheenenweerhinkstapsprongzwartwitk
 antenklaarjaneekopstaartgasenlichtmondopmond

Afleidingen

Afleidingen zijn woorden die bestaan uit een woord dat ook los kan voorkomen (grondwoord) plus een woorddeel dat niet los kan voorkomen. Staat dat woorddeel ervoor, dan is het een voorvoegsel, staat het erachter dan is het een achtervoegsel.

48 Zet er een passend voorvoegsel voor. Kies uit: be- • ge- • ver- • her-

a ... sieren	e ... zetten	i ... voel	m ... dieping	q ... lonen
b ... sluit	f ... makkelijk	j ... examen	n ... ginnen	r ... noeg
c ... kansing	g ... luk	k ... zicht	o ... vecht	s ... roemd
d ... zenden	h ... innering	l ... rouw	p ... kentenis	t ... lof

49 Bedenk nog 3 andere woorden die met be-, ge-, ver- of her- beginnen.

a be ...	b ge ...	c ver ...	d her ...
be ...	ge ...	ver ...	her ...
be ...	ge ...	ver ...	her ...

50 Bedenk een woord met hetzelfde grondwoord maar een ander voorvoegsel.

a herstellen	e gegeten	i verdachte	m vervelen	q verslag
b bekomst	f vertalen	j hervormen	n geliefde	r gebruik
c verbouw	g herenigen	k geleiden	o beleven	s gelegenheid
d getrouwd	h verdenking	l bekennen	p beroep	t verwijzen

51 Zet er een passend voorvoegsel voor. Kies uit: on- • ont- • in- • oer-

a ... lelijk	e ... mogelijk	i ... wennen	m ... bekend	q ... koop
b ... triest	f ... dekking	j ... recht	n ... oud	r ... lichtung
c ... beren	g ... geluk	k ... cijferen	o ... vlammen	s ... bijten
d ... eerlijk	h ... dom	l ... compleet	p ... richting	t ... woud

52 Zet er een passend voorvoegsel voor. Kies uit: re- • pre- • pro- • micro- • hyper-

a ... kosmos	e ... sentatie	i ... ageren	m ... productie	q ... paraat
b ... modern	f ... test	j ... sent	n ... biologie	r ... organisme
c ... animatie	g ... nerveus	k ... actief	o ... historie	s ... voceren
d ... cent	h ... unie	l ... krediet	p ... actie	t ... constructie

53 Zet er een passend achtervoegsel achter. Kies uit: -ig • -lijk • -loos

a aandacht	d aandoen	g fut	j last	m schuld
b einde	e doel	h adem	k schande	n lief
c kruid	f rust	i verstand	l kans	o aanzien

54 Zet er een passend achtervoegsel achter. Kies uit: -dom • -heid • -schap • -te

a boos	e warm	i veilig	m heilig	q blij
b vriend	f schoon	j weten	n broeder	r dronken
c diep	g meester	k luw	o schaars	s rijk
d helden	h zeker	l kostbaar	p vrij	t ziek

Bij afleidingen van een werkwoord moet je meestal uitgaan van de stam.
 Soms is een tussen-e nodig: begrijpen > begrijp (stam) + e + lijk > begrijpelijk

55 Maak een nieuw woord en zet zo nodig een tussen-e. Kies uit: -aar • -baar • -ing • -rij

a dragen	b veilen	c tellen	d vleien	e ontvlammen	f rekken
bakken	drinken	schakelen	straffen	vissen	bedienen
zenden	verzekeren	trillen	slopen	zagen	wassen
aanstellen	twijfelen	drukken	aantonen	beschikken	belonen
betoveren	aaien	lenen	wonen	handelen	draaien

Soms moet je het grondwoord enigszins aanpassen en/of is een tussen-e nodig.
 hoop + lijk > hopelijk

56 Kies het juiste achtervoegsel en spel de afleiding correct. Kies uit: -loos • -lijk • -ig

a ziek	f gehoor	k klakken	p jaar
b baas	g mens	l verrukken	q vriend
c bewust	h kop	m verleiden	r hulp
d geloof	i begrijpen	n huis	s erven
e vrees	j onzin	o grens	t geluk

57 Sommige grondwoorden kun je combineren met verschillende achtervoegsels. Welke woorden zijn goed?

hartelijk • harteloos • hartig
 bloedig • bloedelijk • bloederig
 nuttig • nuttelijk • nutteloos
 eindig • eindelijk • eindeloos
 verstandig • verstandelijk • verstandloos
 bangig • bangelijk • bangerij
 levendig • levenlijk • levenloos

58 Bedenk 3 woorden die eindigen op:

-ig
 -erig
 -lijk

59 Bedenk 3 woorden die eindigen op:

-aar
 -baar
 -loos

60 Er zijn heel veel afleidingen met een voorvoegsel én een achtervoegsel. Maak afleidingen met de voorvoegsels uit het linkervlak, de grondwoorden uit het middelste vlak en de achtervoegsels uit het rechtervlak.

on + uitstaan + baar > onuitstaanbaar

be-	overzicht	huis	schrikken	-ig
ge-	toegang	sluit	nood	-ing
ver-	toelaat	taal	een	-lijk
on-	wezen	wennen	betaal	-baar
ont-	wensen	samen	wissel	
	damp	laden	reken	

61 Achter een aantal van de afleidingen die je bij opdracht 60 gemaakt hebt, kun je nog een achtervoegsel zetten. Welk achtervoegsel is dat? Achter welke woorden past dat?